

Недавно ми до руку дошла сјајна књига Биљане Живковић „Величанствена уметникова усамљеност“ (Београд 2009). У књизи је описан живот и страдање Радивоја Бербакова (1925–2003), академског сликара из Кикинде. Тај творац поетских, равничарских пејсажа, ухапшен је 28. марта 1980. и осуђен 20. јуна 1980. на две и по године затвора, зато што је, како је стајало у пресуди Вишег суда у Зрењанину, „говором, злонамерно и неистинито, приказивао друштвено-политичке прилике у земљи, чиме је извршио кривично дело непријатељске пропаганде из члана 133. ст. 1. КЗ СФРЈ“ (стр. 30).

У пресуди коју је потписао судија Имре Фешиш каже се да је Радивој Бербаков крив „што је у периоду од 1975. до 1980, у Кикинди, у разговорима са својим познаницима говорио: да наш поредак није добар, (...)да ће наша привреда доспети у тежак положај, (...)да нема реда, да наше политичко руководство не води добру политику, да је разједињено и доноси одлуке на брзину, што све доприноси хаотичном стању привреде земље, (...)да млади не могу да добију посао, да је поступак око решавања пензија дуг и да се оне добијају на основу лажних сведочанства, (...)да млади људи, који су без посла, одлазе у иностранство, (...)да садашњи систем награђивања није добар, јер више стимулише нераднике него раднике“ (28–29). Такође је, стајало је у пресуди, „окривљени омаловажавао и наше политичко руководство“, „тврдио да је у нашој земљи превише јавашлука, и да би требало увести мало више реда“ и „злонамерно и неистинито говорио и о другим областима нашег система, школства и пензијског система“ (33; 36–7).

Да је Бербаков „злонамерно и неистинито, приказивао друштвено-политичке прилике у земљи“, утврђено је на основу сведочења неколицине његових суграђана. „Тако је Милош Паовић изјавио“, стоји у пресуди, „да је у многобројним разговорима са окривљеним стекао утисак да окривљени воли све да негира и да у његовом казивању има ироније и сарказма, а када је реч о самоуправним односима у школи (иначе, Бербаков је предавао ликовно у Кикиндској гимназији – С.А.), окривљени је био скептичан“ (37). Сведок Сретен Чичулић је изјавио да се „више не може сетити свега онога што је окривљени говорио“, али да се јасно сећа „да се из казивања окривљеног могло закључити да такви његови ставови нису пожељни да се чују у једној просветној установи“ (37). Сведок Радоња Божовић је казао да је „приликом његове посете код Бербакова био укључен ТВ пријемник и пратили су емисију ТВ Дневник. Том приликом окривљени је рекао да наша средства јавног информисања не износе грађанима праву истину“ (35). Сведок Милош Паовић је рекао да је „окривљени био необјективан у погледу руске уметности и књижевности, у том смислу што је предимензионирао вредности уметности и књижевности у СССР“ (37), „У све наведено“, каже се у пресуди, „уклапа се и изјава дата пред сведоком Гојком Кривокапићем, да окривљени воли Русе и да му нико не може забранити да их воли“ (37). И сведок Радоња Божовић је потврдио

да му је „окривљени рекао да са Запада попримамо што ваља и не ваља, од културе, па надаље, док са Истока не примамо ништа“ (36). Исти сведок је суду изјавио „да му је окривљени рекао да је код нас нека мутљевина, утопија, што се односило на наш друштвено политички систем, као и то да је код нас све скупо у односу на социјалистичке земље“ (36).

Ето, због таквих изјава Бербаков је одробијао две године у Сремској Митровици. Адвокат је, иначе, рекао породици да је Бербаков ипак добро прошао, будући да је тужилац Миливој Изгарјан за ова страшна дела „непријатељске пропаганде и повреде угледа СФРЈ“ тражио казну од шест до седам година затвора (64). Ипак, судија Фешиш је био милостив и узео као олакшавајућу околност то да „Бербаков није осуђиван“, „да је отац двоје деце које мора да издржава“, „да је учесник НОБ-а“ и „да је одликован медаљом заслуге за народ“. Биљана Живковић се с правом пита: „Ако је Бербаков за своје мишљење добио две и по године робије, колико би тек добио без крварења у рату и без медаље заслуге за народ?“ (41).

Одлазак Бербакова на робију значио је својеврсну голготу не само за њега, већ и за целу његову породицу. На Бербакова су у затвору нахушкани окорели криминалци како би га што више тукли и понижавали (41). Општинске власти у Кикинди наредиле су да се сакупе све његове слике – из градских и из приватних колекција (преко 70 њих), да се однесу на градски отпад и да се тамо ритуално спале (23). Његова супруга Катица, иначе професор енглеског језика у гимназији, стављена је под политички бојкот. „У зборници ме скоро нико није више познавао“, сведочи она. „Нико није разговарао са мном. Сама сам месецима седела у ћошку. Сама сам пила кафу. Неке колеге нису смеле са мном да контактирају. Неки су, опет, ликовали“ (63). Бербаковљева деветогодишња ћерка Наташа такође је преживљавала најтеже тренутке, и у школи, и приликом обиласка оца. „Сећам се једне посете у Сремској Митровици“, каже она. „Одвели су нас у затворско двориште. Маму и мене. Мој отац је морао да држи руке позади. Није могао да ме помилује. Преко црте, која нас је раздвајала, нисам смела. Осећала сам сузе и по врату“ (73).

Ова потресна књига није само сведочење о једном времену и страдању једног интелектуалца. Она је и сведочење о једној средини, која је суштински (дакле, не само географски) провинцијална, у којој је успешно извршено идеолошко глајхшалтовање и у којој се свако ко критички мисли излаже друштвеном, па и јуридикчком остракизму. Некада се та носећа идеологија звала „развој самоуправних односа и делегатског система“, а данас је то „мапа пута одрживог развоја ка евроатлантским интеграцијама“. Свеједно, механизам ломљења самосталног мишљења и критичке свести остао је исти – од информативног монопола, преко социјалног притиска на појединца да се прилагоди „прогресивном“ и „модерном“, до избацивања с посла и судског гоњења свих оних који се

нису „прилагодили“.

Вероватно је већина сведока који су послали Бербакова на робију до сада већ умрла. Али, да су живи, ти људи би вероватно данас били уверени заступници „евроатлантских интеграција“, „деконтаминације и денацификације“, „суочавања са прошлошћу“ и „борбе против дискриминације ЛГБТ особа“. Такође, лако ми је да замислим доброг Бербакова како га данас оптужују да је „руски агент“, „српски националиста“, „православни фундаменталиста“, „конзервативац“ и „назадњак“. Такву невероватну метаморфозу стаљиниста у европејце лично знам из једног другог случаја, из онога што се догодило мом колеги, социологу Ласлу Секељу.

Секељ је наиме радио на Правном факултету у Новом Саду, када је, 1980. године, против њега поведена хајка због „критике система социјалистичког самоуправљања са анархистичких позиција“. На факултету је, након наређења из покрајинских партијских структура, образована комисија са циљем да „изврши преглед и анализу радова мр. Секеља“. Чинили су је проф. Сергеј Флере и проф. Милоје Петровић. Комисија је закључила да је у својим радовима „мр Секељ потцењивао значај диктатуре пролетаријата у делима класика марксизма“, а посебно је приметила да „у неким радовима мр Секеља метод материјалистичке дијалектике није довољно заступљен“. Иста комисија, годину дана доцније, овога пута у својству писаца реферата за реизбор Ласла Секеља на место асистента (трећи члан комисије био је Сава Живков), пише извештај који је школски пример политичко-полицијске денунцијације. „Комисији је познат кандидатов рад `Прилог анализи стања друштвене мисли у Југославији`, којег он, међутим, није навео у списку објављених радова, нити га је приложио, а у ком кандидат једнострано и необјективно оцењује стање друштвене мисли у нас“. „Кандидат је дошао у сукоб са линијом Савеза комуниста“, каже се у реферату, због чега ова комисија „предлаже да се Ласло Секељ не изабере за асистента за предмет Општа социологија“. Тако је Секељ 1981. године удаљен са наставе како својим размишљањима не би утицао да и новосадски студенти почну критички да мисле. (А био је и срећан што је тако јефтино прошао и што није послат у Сремску Митровицу да прави друштво Бербакову).

Најлепше од свега је што је, након 5. октобра 2000, Секељ постао један од најоштријих критичара глобалистичке колонизације Србије, тачније стављања српског друштва под старатељство транснационалног капитала и гушења демократије у Србији у име „мапе пута одрживог развоја ка ЕУ“. Зато је Секељ, од стране еврореформских медија, најгоре нападан као „носилац конзервативних идеја“, а чак је и оптуживан да је некакав „савезник поражених снага у Удби“ који кује заверу против „реформских снага“. Са друге стране, Сергеј Флере, први потписник свих наведених реферата, којима је Секељ изгнан са универзитета, долази у Београд у својству „угледног професора Мариборског универзитета“ и при томе, на Филозофском факултету, држи предавање ни мање ни

више него на тему “отвореног друштва, мултикултурализма и толеранције”. Сва срећа што јадни Ласло Секел тада већ није више био међу живима. Иначе би могао лепо да се наслуша како његов дојучерашњи стаљинистички целат данас подучава младе социологе “плурализму” и “интеграцији у Европу”!

Зато је књига Биљане Живковић упозоравајућа. Она нас учи да духовни провинцијализам није ствар прошлости и да је слободна мисао прва жртва идеологије – чак и оне „прогресивне“. Бити паланка то није питање географије већ мисаоне окошталости, личне искључивости, зависти и идеолошке мржње. И зато се може по сто пута „тежити у Европу“ и „бити урбан“. Али, ако је остварење ваше идеје праћено догматизмом, вређањем неистомишљеника и захтевима за њихово одстрањивање из јавности (или одузимањем слободе), онда сте ви у једнакој мери духовни провинцијалац, као што су били суграђани Бербакова који су га отерали на робију. Ми такву духовну паланку добро познајемо и овде, у Београду, баш у његовом срцу, у „кругу двојке“. И треба да урадимо све да та паланка, надмена и мрзитељска, снобовска и зла, више не буде у прилици да упропашћује животе умних људи. Баш онако као што је, својевремено, једна друга паланка загорчала и упропастила живот „поети равничарских пејсажа“ Бербакову и његовој храброј породици.